

Česká vesnice v Berlíně Pozvánka do historie

Iva Hlavsová

Na jaře roku 2010 jsme na zakázku České televize společně s manželem začali pracovat na filmu o hraběti Zinzendorfovi a Moravských bratřech, který byl téhož roku odvysílán pod názvem „Hrabě Zinzendorf – Síla přesvědčení“.

Musím přiznat, že na začátku této náročné, ale zároveň krásné práce jsme o tomto tématu věděli opravdu velmi málo. Snad jen to, že v 18. století žil v Německu nějaký hluboce věřící šlechtic Mikuláš Ludvík Zinzendorf a že na jeho panství nacházeli křesťané azyl v časech pronásledování. Když jsme se však ponořili do materiálů hlouběji, tak nás tohle téma naprosto pohltilo. Bylo téměř dobrodružné sledovat osudy mužů a žen, kteří natolik milovali Boha a chtěli mu být poslušní, že neváhali riskovat vlastní život v misijní službě.

Mnohé z toho, co v církvích dnes „objevujeme“, zavedli Moravané již tenkrát, před více jak dvěma sty lety. Byly to například nepřetržité modlitby (dnes nazývané 24/7), domácí modlitební skupinky, způsob misie mezi domorodci apod.

Velkou pomocí při tvorbě scénáře nám byla také kniha spisovatelky a historičky Edity Štěříkové **„Jak potůček v jezeře“**. Byla to právě ona, kdo nám navrhl další téma k natáčení - o českých exulantech v Berlíně. A tak se před námi opět otevřela kapitola historie - tentokrát naprosto neznámá - ze života **českých exulantů pro víru**.

Jaký byl vlastně důvod masového odlivu nekatolíků z Čech a Moravy do zahraničí ještě 100 let po Bílé hoře? Počátkem 18. století zesílil v českých zemích rekatolizační tlak, a tak byli čeští nekatolíci mnohem častěji donucováni k zapírání své víry. Jelikož si však chtěli zachovat čisté svědomí před Bohem, volili raději útěk do zahraničí, kde jak doufali budou žít svobodně.

Na začátku jsem si kladla otázku, jaký je vlastně rozdíl mezi českými a moravskými exulanty? Jedna část odpovědi je úplně jednoduchá – čeští exulanti pocházeli z českých vesnic a městeček a neuměli téměř vůbec německy. S Moravany to bylo jiné, ti totiž pocházeli většinou z oblasti Kravařska, okolí Suchdolu a Těšínska, kde se mluvilo pouze německy.

Obě skupiny hledaly místo, kde by svobodně mohly vyznávat víru v Ježíše Krista, společně se scházet k modlitbám nebo vysluhovat památku Večeře Páně s lámáním chleba a pitím z kalicha.

Moravané se uchýlili na panství hraběte Zinzendorfa a po počátečním hledání společné duchovní cesty se sjednotili pod jeho vedení, rozšířili své misijní aktivity daleko za hranice a stali se tak světoznámými.

Avšak jen velmi málo dnešních křesťanů ví o cestě českých exulantů do Berlína a založení několika českých vesnic. Mezi českými emigranty panovala veliká chudoba, mnohdy neměli větší majetek než oděv na sobě. Museli utíkat tajně, protože je vrchnost nechtěla propustit. Někteří skončili ve vězení, kde trávili roky hladovění a nemilosrdného bití. Přesto odcházeli další a další lidé do emigrace, cesta ke svobodnému vyznání jim stála za to.

Když poněkud zkrátíme jejich strastiplnou cestu z Čech přes Lužici do Hennersdorfu, dostali se Češi až na panství hraběnky Henrietty z Gersdorfu. Hraběnka měla zpočátku zájem vytvořit podobné prostředí, jako připravil Zinzendorf pro Moravany v Herrnhutu, ale čeští exulanti měli řadu podmínek a vzhledem k tomu, že je vrchnost odmítala

splnit, vyhrotila se situace natolik, že se Češi rozhodli k hromadnému odchodu a pokračovali v cestě do Berlína.

Z počátku tam byli tajně ubytovaní po rodinách, ale protože jejich počet rychle narůstal, nedala se jejich přítomnost dlouho tajit. Pruský král Friedrich Wilhelm I. sice po velkých ztrátách na lidských životech během 30leté války potřeboval doplnit stav obyvatelstva a potřeboval i dobré řemeslníky, ale zároveň se obával, co tomu řeknou u habsburského dvora, který tehdy vládl také v Čechách.

Asi po ročním váhání a pozorování života českých exulantů se nakonec rozhodl je oficiálně přijmout, a dokonce jim nechal v roce 1733 v Berlíně postavit 34 domů. Tyto domy Češi dostali do osobního vlastnictví a mohli je začít splácet až po pěti letech. Takových závazků se Češi zpočátku obávali a zdráhali se nabídku vůbec přijmout. Jelikož však byli také pracovití - živili se předením a tkaním - svým závazkům nakonec dostáli.

Král jim nechal v roce 1735-1736 postavit dokonce kostel, který dostal název **Betlémský** – na památku Betlémské kaple v Praze. Dnes už byste ho v Berlíně nenašli, protože po druhé světové válce, ve které přišel o kopuli, ho bývalá vláda NDR nechala strhnout a na jeho místě zřídila parkoviště.

Po revoluci v 90. letech se podařilo **Spolku na podporu České vesnice** přesvědčit současný berlínský magistrát, aby toto místo zrekonstruoval, a tak bylo vytvořeno náměstí nesoucí název „Bethlehemkirchplatz“. Původní půdorys kostela je barevně zvýrazněn v jeho dlažbě.

Čeští i moravští exulanti vycházeli ze stejného prostředí a i když obě národnostní skupiny utíkaly do ciziny, snažili se mnozí z nich podnikat misijní cesty zpět. Přes nebezpečí, které jim hrozilo, pašovali do Čech Bible, Nové zákony, písně (Harfa) a další duchovní knihy - všechny v českém jazyce. Chtěli jednak povzbudit tajnou evangelickou církev, která v Čechách a na Moravě zůstala v ilegalitě, ale také převáděli do zahraničí nové emigranty.

Češi si přinesli do Německa duchovní učení, které vycházelo z myšlenek první reformace, ale v Berlíně se ocitli uprostřed již uznaných konfesí **reformované a luterské**. Těžko se domlouvali na způsobech bohoslužby a každá skupina prosazovala „svou pravdu“. Proto král Friedrich II. v roce 1747 nařídil tzv. náboženské dotazování obyvatel. Češi se měli vyjádřit, ke které konfesi se hlásí. Tak byly nakonec uznány tři skupiny, z nichž první zůstala věrná staré bratrské víře - později se stala součástí herrnhutské Jednoty bratrské, a pak tu byli ještě čeští reformovaní a čeští luteráni.

V první fázi okolo roku 1737 bylo v Berlíně přijato asi tisíc exulantů. Kdyby se to přepočítalo v poměru na dnešní hustotu obyvatel, byly by to **desetitisíce**. A tak král, který si pracovitosti Čechů velmi vážil, nechal vybudovat dalších 18 dvojdomů poblíž německé vesnice Rixdorf. A tam vznikla **Česká vesnice – Český Rixdorf**.

I zde byly Čechům nabídnuty nové dvojdomy se stodolami a se základním hospodářským vybavením, ale půdy, která jim byla přidělena, bylo málo. A opět zavládly obavy, jak se uживí, natož aby mohli splácet „úvěry“ na hospodářství. I tentokrát však Bůh požehnal jejich úsilí.

Za podpory krále vystavěli Češi v Rixdorfu další modlitebny, školy, také ústav pro sirotky či děti moravských misionářů, kteří odcházeli na zámořské misie. Vznikla tak i modlitebna České ochranovské jednoty bratrské a Českého reformovaného sboru. Čeští luteráni dostali do užívání tzv. Vesnický kostel.

Pro obyvatele Rixdorfu byl důležitou součástí jejich identity **český jazyk**. Vedle svobody vyznání jim byla rodná řeč nade vše, a tak když přišel nějaký nový kazatel - většinou to bylo z Herrnhutu, kde se mluvilo pouze německy - vyžadovali, aby se naučil česky. I sbor zpíval dvojjazyčně, což bylo zrušeno až na počátku 20. století. Stále však byl po ruce český kancionál. V první polovině 19. století se čeština jako

hlavní mluvený jazyk začala zvolna vytrácet. V některých rodinách se však česky hovořilo ještě ve třicátých letech 20. století.

Německý a Český Rixdorf byly v roce 1874 spojeny v jednu obec s názvem Neukölln, která se velmi rychle rozrůstala. V roce 1900 již měla 200 tisíc obyvatel a stala se největší obcí v Prusku. Dnes je už součástí Berlína.

Při vzniku erbovního znaku Neuköllnu byl schválený ten, na kterém je vedle medvěda a braniborské orlice také **kalich**, znak českých protestantů, a v této podobě se dochoval dodnes. Jak říká současný starosta Berlína-Neuköllnu pan Buschkowsky: „Náš erbovní znak je malým průvodcem historií této části marky braniborské, ve které Češi sehráli významnou roli“.

Když se Berlín začal rozrůstat, vznikl určitý tlak z magistrátu města, aby byly původní domky českých exulantů zbořeny a ustoupily výstavbě velkoměsta. A tak desátá generace potomků českých exulantů založila Spolek na podporu České vesnice v Berlíně-Neuköllnu, jemuž se nakonec podařilo Českou vesnici zachovat. Ta byla později dokonce zahrnuta pod památkovou ochranu.

Díky tomu může současný návštěvník Rixdorfu spatřit na svých toulkách hned několik dochovaných domů z původní výstavby. Především je to modlitebna Reformovaného sboru, Vesnický kostel, původní budova školy a dětského ústavu Herrnhutské Jednoty bratrské, kde je v přízemí také muzeum.

I jména ulic jako Böhmische Str., Mareschstr., Jan Hus-Weg a dalších připomínají návštěvníkům české emigranty. Najdete zde také hřbitov „České Boží pole“, který je zaklíněný mezi vysoké činžovní domy. Jsou v něm umístěné nejstarší dochované česky psané náhrobní desky, které zůstávají dokladem o původu prvních obyvatel České vesnice.

V životě českých emigrantů hrál významnou roli i J. A. Komenský, vždyť vedle Bible kralické si s sebou z Čech přinesli i jeho Labyrint srdce a ráj světa. V každé rodině exulantů měli také vystavený Komenského portrét. Spolku na podporu České vesnice se podařil v této souvislosti i další významný počín, otevření Zahrady J. A. Komenského v roce 1987, která je jedinou zahradou na světě nesoucí jeho jméno. Denně ji navštěvují turisté z celého světa.

V poslední době často slyšíme z úst různých, i významných lidí, že každý národ, pokud se má dobře rozvíjet a růst, by měl znát své historické kořeny. A platí to i pro církve. Je velmi cenné předávat významné **duchovně-historické události** nejen našim dětem, ale také nově příchozím v našich sborech.

Pokud jsme ve vás vzbudili trochu zájem o tuto část historie českých protestantů – doporučujeme vám přečíst si také knihu Edity Štěříkové „Běh života českých emigrantů v Berlíně“ anebo shlédnout **dokument „Český Rixdorf - 1737“**, který dokončujeme aktuálně k oslavám **275. výročí založení Českého Rixdorfu**. Ty proběhnou v červnu v samotném Rixdorfu.

Psáno v dubnu 2012. Vyšlo v Životě víry, časopisu Křesťanské misijní společnosti v Praze, v č. 6 (červen 2012) na str. 6-7 pod titulem „Česká vesnice v Berlíně – Zavátá stopa pobělohorských exulantů“.

Na www.go-east-mission.net vychází v červnu 2012 se svolením autorky a redakce Života víry.